

Melanie Joy
**ZAŠTO VOLIMO PSE, JEDEMO
SVINJE I NOSIMO KRAVE:
UVOD U KARNIZAM**
Dvostruka duga, Čakovec, 2012., 208 str.

Tema našeg odnosa prema pravima životinja i konzumiranju mesa zasigurno je aktualna. Njezina relevantnost na globalnoj razini očituje se ne samo u etičkim dilemama proširivanja koncepta prava već i u sagledavanju održivosti sustava našeg planeta. Melanie Joy socijalna je psihologinja i profesorica psihologije i sociologije na Sveučilištu Massachusetts, Boston. Doktorirala je socijalnu psihologiju na Saybrook Graduate School te magistrirala didaktiku na Harvard Graduate School of Education. Autorica je brojnih članaka o psihologiji, pravima životinja i socijalnoj pravdi te priručnika za aktiviste „Strategic Action for Animals: Handbook on Strategic Movement Building, Organizing, and Activism for Animal Liberation“. Putuje svijetom zagovarajući prava životinja te promovira aktivizam u promjeni stavova i pristupa prema životinjama.¹ Autorica od početka izražava temeljni kontrast koji je misao vodilja cijelog izričaja knjige. S jedne strane volimo životinje, imamo kućne ljubimce i možemo stvoriti značajne i ispunjavajuće veze sa stvorenjima koja pripadaju drugoj vrsti. S druge strane okrećemo se i nazivamo druge životinje večerom te mislimo da imamo pravo s njima postupati kako god želimo. Karnizam se javlja kao društveni sustav našeg odnosa prema

hrani ili, bolje rečeno, prema onome što smatramo hranom.

Knjiga je podijeljena u sedam poglavlja. Prvo poglavlje nosi naslov *Voljeti ili jesti*. U njemu autorica primjećuje da ljudi imaju različite razine snošljivosti prema „neobičnim“ vrstama ili dijelovima mesa. To je pitanje percepcije koja određuje našu stvarnost. Većina bi se zgrozila da jede gulaš s mesom psa ali ne i govedinom iako je i jedno i drugo u prvom redu životinjsko meso. Različita percepcija proizlazi iz različitog odnosa. Uobičajeno, jedini doticaj s kravama imamo dok ih jedemo dok, s druge strane, pse držimo kao ljubimce, dajemo im imena, prema njima razvijamo osjećaje. Isto tako različiti ljudi mogu isto meso doživljavati različito. Primjerice, Hindusi bi mogli reagirati prema govedini na jednak način kao Amerikanci ili Europljani na pseće meso. Prema Joy, postoji dio perceptivnog procesa koji stvara mentalnu poveznicu između životinjskog mesa i žive životinje. On različito djeluje ovisno o shemama pomnoću kojih klasificiramo životinju - klasificiramo li ju kao hranu, kao ljubimca ili nešto treće. Autorica drži da su te sheme pretenstveno naučene kroz sustav psihičkog otupljivanja koje predstavlja proces u kojem se mentalno i emocionalno odvajamo od iskustva. Njega čine mehanizmi poricanja, izbjegavanja, rutinizacije, opravdanja, objektivizacije, deindividualizacije, dihotomizacije, racionalizacije i disocijacije.

Nedosljednost naših stavova prema životinjama istražuje u drugom poglavlju *Karnizam. Stvari jednostavno tako stoje*. Specizam je ideologija u kojoj je prikladno neke životinje smatrati vrjednijima od drugih. Vegetarijanstvo nije samo prehrambena orijentacija već i način života, sustav du-

1 Pri predstavljanju recenzirane knjige autorica je gostovala u Zagrebu i Osijeku te održala aktivističko predavanje „Jesmo li karnisti?“

bljeg vjerovanja u kojem se ubijanje životinja za potrebe ljudi smatra neetičnim. S druge strane, na jedenje mesa ne gledamo kao što gledamo na vegetarijanstvo – kao izbor utemeljen na skupu pretpostavki o nama samima, našem svijetu i životinjama. Štoviše, to doživljavamo kao nešto dano, kao najprirodniju stvar. Karnizam je nevidljivi sustav vjerovanja koji nam postavlja uvjete da jedemo određene životinje za razliku od nazivanja mesožderom ili svedjom koji opisuju biološku građu a ne filozofski odabir. Karnizam autorica smatra ideologijom koju je potrebno imenovati jer mu upravo neimenovanje jamči ukorijenjenost i nevidljivost. Smatra ga nasilnom ideologijom jer je organiziran oko ekstenzivnog nasilja, tj. kada bi ubijanje životinja prestalo sustav karnizama bi prestao postojati.

Kako stvari doista stoje, treće poglavlje, fokusira se na zlostavljanje prisutno u masivnim pogonima za intenzivni uzgoj životinja ili CAFO-ima gdje je proizvedena većina mesa u Sjedinjenim Američkim Državama.² U SAD-u se godišnje ubije oko 10 milijardi životinja.³ CAFO-i su konstruirani radi proizvodnje s najmanjim mogućim troškom i najvećim profitom. Oni kriju praktičnu nevidljivost karnizma. Meso koje stiže na naše tanjure nevidljivo je jer je pakirano u udaljenim područjima kojima nemamo pristupa. Autorica izrazito detaljno i ilustrativno opisuje mučni proces zatočeništva i klanja životinja koji

stoji u pozadini mesa koje konzumiramo. Na primjerima svinja, krava, kokoši i pilića pa i riba opisuje njihovu bol i patnju, nehumane uvjete u kojima se nalaze i načine postupanja koje prolaze u toku tog procesa. Donosi i argumente u korist intelekta životinja i njihove mogućnosti da osjećaju bol. Kod vrsta predodređenih za ljudsku konzumaciju javnost je zaštićena od svjedočenja o njihovom životu i smrti. Autorica upozorava da mi ipak na nekoj razini znamo istinu o proizvodnji mesa no odabiremo ne znati, čime činimo izbor. Tek kada vidimo unutarnje djelovanje sustava tada smo, prema Joy, u poziciji da slobodno odaberemo.

Četvrto poglavlje, *Posredna šteta*, opisuje posljedice koje karnizam ima na ljudska prava i okoliš. Prije svega tu su radnici u CAFO-ima. Radni uvjeti prepuni su rizika od ozljeda, izloženi su otrovnim plinovima. Također, stanovnici koji žive u blizini trovani su tvorničkim otpadom. Potrošači su bez znanja izloženi nizu kontaminata među kojima su sintetički hormoni i fekalne tvari. Otpad pun kemikalija i bolesti često curi u zemlju i vodene putove, isparava u zrak zagađujući okoliš i uzrokujući bolesti. Ujedinjeni narodi proglasili su sektor stočarstva jednim od najznačajnijih čimbenika problema okoliša. Inspekcije kvalitete prebačene su nakon 80-tih godina u SAD-u s vlade na same tvornice. Korporacije nadziru same sebe. Mnogi su radnici u tvornicama mesa imigranti iz Latinske Amerike i Azije. Najčešće nekvalificirani rade u izrabljujućim, nehigijenskim i opasnim uvjetima. Prerađivanje mesa najopasniji je tvornički posao u SAD-u. Osim ozljeda radnici plaćaju i emocionalnu cijenu, postaju uvjetovane ubojice izložene traumatizirajućoj količini nasilja.

2 Autorica se kroz cijelu knjigu gotovo isključivo fokusira na i istražuje situaciju u Sjedinjenim Američkim Državama.

3 Autoričina aproksimacija na osnovu procjena o količini pojedene mesa Ministarstva poljoprivrede SAD-a.

Koncentracijom moći unutar industrije demokracija postaje korumpirana. Industriju vrijednu 125 milijardi dolara kontrolira šačica korporacija. Osim monopoliziranja, prema Joy, koriste se političkim financiranjem i lobiranjem kao bi utjecali na zakonodavstvo. Unutar karnizma demokracija je definirana kao posjedovanje slobode biranja proizvoda koji zagađuju naša tijela i planet, umjesto slobode da jedemo hranu i udišemo zrak bez rizika trovanja. Joy tvrdi da su nasilne ideologije poput karnizma po prirodi nedemokratske jer se oslanjaju na prijevaru, tajnost, koncentriranu moć i prisilu.

Prema autorici, postoji golema mitologija vezana uz meso a svi mitovi povezani su s tri opravdanja: jedan je mesa normalno, prirodno i neophodno. Upravo ta opravdanja tema su petog poglavlja, *Mitologija mesa*. Profesionalci, prema autorici, igraju ključnu ulogu u održavanju ideologija, uključujući i one koji se protive nekim praksama u proizvodnji mesa ali jedu meso. Tu se ističe i stočarska industrija. Oni prije svega djeluju kao glasnici mitova, pokušavajući očuvati već etablirane mitove. Mediji potpomažu nevidljivost karnizma izostavljanjem i zabranjivanjem, tj. aktivnim sprječavanjem antikarnističkih informacija. Ideologija karnizma normalizirana je i dio je uskog seta mogućnosti koje su za nas odabrane. Meso je lako dostupno, vegetarijance se stigmatizira, puno je lakše prikloniti se većini. Također, mnogi vjeruju da je meso prirodno jer ljudi love i konzumiraju životinje tisućljećima. Tu je na djelu naturalizacija priče da je ideologija oduvijek postojala. Vjeruje se da je jedenje mesa biološki imperativ, što čini sustav neminovnim. Iako znamo da je moguće živjeti bez mesa, sustav nastavlja kao

da je mit istinit. Nemoguće je, prema Joy, provoditi slobodnu volju sve dok funkcioniramo unutar sustava. Moramo iskoristiti izvan sustava kako bismo pronašli izgubljeno suosjećanje i stvorili odabire koji odražavaju ono što uistinu osjećamo i vjerujemo a ne ono što su nas učili da osjećamo i vjerujemo.

Šesto poglavlje, *Kroz karnističko ogledalo: usvojeni karnizam*, opisuje kako karnizam iskrivljuje stvarnost. To što ne vidimo životinje koje jedemo ne znači da one ne postoje. On iskrivljuje i našu percepciju: iako su životinje živa bića mi ih vidimo kao žive stvari, iako su one individue doživljavamo ih kao apstrakciju. Doživljavanjem životinja na ovaj način koristimo se kognitivnim triom: objektifikacijom, deindividualizacijom i dihotomizacijom. Objektifikacija se vrši gledanjem na životinje kao na neživi predmet, stvari, što legitimizira jezik, ali i institucije, zakoni i politike. Deindividualizacija je proces promatranja životinja kao dijela cjeline, bez cijenjena njihove jedinstvenosti. Dihotomizacija je sagledavanje životinja kroz kategorije. Dvije su osnovne: jestivo i nejestivo. Navedeni kognitivni trio sprječava nas da se poistovjećujemo sa životinjama, a samim time i s njima suosjećamo. Karnizam je stoga osim društvene matrice i unutarnja psihološka matrica.

Posljednje poglavlje nosi naslov *Biti svjedok: od karnizma do suosjećanja*. Prema autorici, kada postanemo svjedoci mi nismo samo promatrači; emocionalno se povezujemo s iskustvom onih kojima svjedočimo, suosjećamo. Čineći to zatvaramo pukotinu u našoj svijesti koja omogućuje opstanak nasilja karnizma. Kada svjedočimo činimo stvarnom patnju koju se sustav trudi skriti. Kolektivno svjedočenje zatvara pukotine

u društvenoj svijesti. Ono rezultira informiranom javnošću i sustavom u kojemu su vrijednosti i prakse usklađeniji. Jedan od razloga odbijanja svjedočenja, prema autorici, jest što svjedočenje boli jer postajemo svjesni sudjelovanja u patnji milijardi životinja. Može u nama izazvati tugu i bol za životinje, ljutnju na nepravednost i obmanu sustava, očaj zbog golemosti problema. Također, svjedočenje se odbija i iz osjećaja nemoći. Autorica vidi pozitivne promjene. Ona poziva i zagovara na prekidanje ili smanjenje konzumacije proizvoda životinjskog podrijetla, podržavanje organizacija koje zagovaraju prava životinja i nastavljanje informiranja sebe i drugih. Za svjedočenje je potrebna hrabrost da se razumije potencijal ljudskog duha.

Svjedočenje je kamen temeljac društvene pravde. No nije dovoljno samo svjedočiti. Stoga se na kraju knjige osim uobičajene literature i bilježaka nalazi vodič za raspravu u kojem se ističu pitanja koja bi mogla biti povod raspravama putem kojih bismo mogli razmisliti o sebi, svojim stavovima prema životinjama, vegetarijanstvu i karnizmu. Navode se i web stranicama na kojima se može saznati više o etičkom postupanju prema životinjama, vegetarijanstvu i veganstvu, popis udruga, s kontaktima, koje promiču vegetarijanstvo i prava životinja. Također su istaknuti primjeri zamjena za namirnice životinjskog podrijetla. Na samom kraju nalazi se popis preporučene literature i video materijala koji bi mogli poslužiti za daljnje informiranje i djelovanje u području vegetarijanstva i prava životinja. Dakle, završetak knjige predstavlja aktivistički vodič u malom usmjeren na one koji žele znati više, promijeniti svoja stajališta, a možda se čak i uključiti i djelovati aktivistički.

Knjiga je pisana populistički. Argumenti izgledaju zavodljivo no ni jedan od njih nije dubinski preispitan. Ostaju na površini bez razrada filozofskih i etičkih pretpostavki navedenih teza. Također, i u dijelovima u kojima se autorica oslanja na podatke oni su selektivno i površno navođeni, ostavljajući dojam da prije svega služe ilustraciji i izazivanju emocija. Ono po čemu je knjiga vrijedna prije svega je misaona provokacija, izazov za raspravu, navođenje čitatelja na promišljanje vlastitih stajališta o karnizmu. Knjiga je slikovito pisana i izrazito je čitljiva. Namijenjena je upoznavanju i angažiranju šire publike oko preispitivanja karnizama kao društvenog pravila duboko usađenog u naše kolektivno ponašanje. Otvara prostor za promišljanje sustava koji se nameće kao imperativ u svim aspektima našeg odnosa prema hrani. Jedenje životinja postavlja se kao osobni izbor - a izbor uvijek proizlazi iz uvjerenja. Autorica apelira da razmislimo je li karnizam prirodna datost ili uistinu naš svjesni izbor.

Danijel Baturina

Ivan Cifrić
LEKSIKON SOCIJALNE EKOLOGIJE
Kritičko promišljanje
Školska knjiga, Zagreb, 2012., 466 str.

Leksikonsko-enciklopedijsko djelo akademika Ivana Cifrića opsežan je pregled pojmova vezanih uz socijalnu ekologiju. Socijalna ekologija smatra se sociologijskom disciplinom, no ne smijemo zaboraviti njezin interdisciplinarni značaj, bez kojeg je nemoguće potpuno razumijevanje tema kojima se socijalna ekologija bavi.